UGSSDS602

संस्कृतनाट्यसाहित्यम् - 3

प्रश्नकोशः

2026

मानकः 1. शूद्रकहर्षवर्धनयोः परिचयः

I. लघुप्रश्नाः (1 Mark)

१. शूद्रकः कः आसीत् ?

२. शूद्रक किमर्थं प्रसिद्धः आसीत् ?

३. शूद्रकस्य प्रमुखः ग्रन्थः कः ?

४. मृच्छकटिकं कस्य रचना अस्ति ?

५. शूद्रकस्य जन्मस्थानं कुत्र आसीत् ?

६. शूद्रकस्य अन्ये ग्रन्थाः के सन्ति ?

७. शूद्रकस्य प्रकरणे प्रमुखरसः कः ?

८. शूद्रकस्य प्रकरणे कः विषयः प्रमुखः अस्ति ?

९. हर्षवर्धनः कः आसीत् ?

१०. रत्नावली कस्य रचना अस्ति ?

११. हर्षवर्धनस्य भ्राता कः आसीत् ?

१२. हर्षवर्धनस्य भगिनी का आसीत् ?

१३.नागानन्दनाटकं केन रचितम् ?

१४. हर्षवर्धनस्य साहित्ये कः रसः प्रमुखः अस्ति ?

१५. हर्षवर्धनः कस्य वंशस्य राजा आसीत् ?

१६. हर्षवर्धनः कस्य कालस्य शासकः आसीत् ?

१७.प्रियदर्शिकानाटकस्य रचयिता कः ?

१८. हर्षवर्धनस्य अन्यानि नाटकानि कानि ?

१९. हर्षवर्धनस्य राजधानी का आसीत् ?

२०. हर्षवर्धनस्य पितुः नाम किम् ?

II. भावार्थ: लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

१. “शूद्रक एकः प्रख्यातः संस्कृतनाटककारः आसीत्” — टिप्पणीं कुरुत ।

२. “मृच्छकटिकं शूद्रकस्य प्रमुखकृति:” — व्याख्या विधेया ।

३. “शूद्रकस्य नाटकेषु सामाजिकजीवनस्य चित्रणम्” — व्याख्यायत ।

४. “शूद्रकस्य कृतिषु यथार्थवादः दृश्यते” — टिप्पणीं कुरुत ।

५. “शूद्रकस्य काव्यशैली सरला प्रभावशालिनी च” — टिप्पणीं कुरुत ।

६. .“रत्नावलीनाटिका हर्षवर्धनस्य प्रमुखा कृतिः” — व्याख्या विधेया ।

७. “शूद्रकस्य कृतिषु लोकजीवनस्य प्रतिबिम्बम्” — टिप्पणीं कुरुत ।

८. “हर्षवर्धन साहित्यसंरक्षकः आसीत्” — व्याख्या विधेया ।

९. “शूद्रकस्य जीवनवृत्तान्तः स्पष्टः नास्ति” — व्याख्यां लिखत ।

१०. “हर्षवर्धनस्य नाटकेषु शृङ्गारः” — टिप्पणीं कुरुत ।

११. “हर्षवर्धन एकः महान् सम्राट् तथा नाटककारः आसीत्” — टिप्पणीं कुरुत ।

१२. . “हर्षवर्धनस्य काव्यशैली सरलापि प्रभावशालिनी” — व्याख्या विधेया ।

१३. हर्षवर्धनस्य नाट्यकृतिः — टिप्पणीं कुरुत ।

१४. “हर्षवर्धनस्य साहित्ये लोकजीवनस्य प्रतिबिम्बम्” — व्याख्या विधेया ।

III. दीर्घप्रश्नाः (10 Marks)

१. महाकविशूद्रकस्य जीवनपरिचयं विस्तरेण वर्णयत ।

२. संस्कृतनाट्यसाहित्ये शूद्रकस्य योगदानं आलोचयत ।

३. शूद्रकस्य व्यक्तित्वं तथा गुणवैशिष्ट्यं विस्तरेण लिखत ।

४. शूद्रकस्य मृच्छकटिकम् इति रूपकस्य विषयवस्तु विवेचयत ।

५. मृच्छकटिकम् इति रूपकस्य साहित्यिकमहत्त्वं विस्तरेण वर्णयत ।

६. शूद्रकस्य काव्यशैलीं सोदाहरणं विवेचयत ।

७. शूद्रकस्य नाट्यकौशलं तथा नाट्यरचनावैशिष्ट्यं विवेचयत ।

८. सामाजिकप्रकरणरूपेण मृच्छकटिकं विवेचयत ।

९. शूद्रकस्य नाटकेषु चरित्रचित्रणकौशलं विवेचयत ।

१०. शूद्रकस्य नाटकेषु रसप्रयोगः कथं कृतः ?उदाहरणैः स्पष्टयत ।

११. शूद्रकस्य नाटकेषु यथार्थवादः कथं अभिव्यक्तः ? विवेचयत ।

१३. हर्षवर्धनस्य संस्कृतसाहित्यक्षेत्रे योगदानं विवेचयत ।

१४. हर्षवर्धनस्य जीवनपरिचयं वर्णयत ।

१५. रत्नावली इति नाटिकायाः कथावस्तु उपस्थापयत ।

१६. हर्षवर्धनस्य अन्येषां नाटकानां संक्षिप्तपरिचयं ददातु ।

१७. हर्षवर्धनस्य नाटकेषु रसप्रयोगः विविच्यताम् ।

१८. हर्षवर्धनस्य नाट्यशैलीं सोदाहरणं विवेचयत ।

१९. मृच्छकटिकस्य रूपकत्वविचारः कार्यः ।

२०. मृच्छकटिकस्य नाट्यकौशलम् आलोययत ।

२१. मृच्छकटिकस्प नामसार्थक्यं समालोचयत ।

मानकः 2 मृच्छकटिकम् प्रथमाङ्कः

I. लघुप्रश्नाः (1 Mark)

1. मृच्छकटिकस्य रचयिता कः ?

2. मृच्छकटिकं कीदृशं रू पकम् ?

3. मृच्छक टिकस्य प्रथमांकस्य नाम किम् ?

4. का बहुदोषा भवति ?

5. रूपकस्य कति भेदाः ?

6. प्रकरणस्य नायकः कीदृशः भवति ?

7. नायकः कतिविधाः भव न्ति ?

8. मृच्छकटिके नायकः कः ?

9. मृच्छकटिके मुख्यः रसः कः ?

10. मृच्छकटिकस्य नायिका का ?

11. वसन्तसेना कीदृशी नायिका ?

12. मृच्छकटिकस्य प्रतिनायकः कः ?

13. मृच्छकटिके विदूषकस्य किं नामास्ति ?

14. मृच्छकटिके कति अंकाः सन्ति ?

15. रदनिका का अस्ति ?

16. चारुदत्तस्य पुत्रस्य नाम किम् ?

17. कस्य गृहं शून्यम्   ?

18. कस्य सर्वं शून्यम्   ?

19. कस्य गुणानुरक्ता गणिका वसन्तसेना   ?

20. कदा सुखं शोभते   ?

21. किमनन्तकं दुःखम् ?

22. अपरं षष्ठं महापातकं किमस्ति   ?

23. नारी कुत्र गृह्यते   ?

24. मृच्छकटिके कीदृशी नान्दी प्रयुक्ता   ?

25. मृच्छकटिके चारुदत्त कः आसीत् ?

26. वसन्तसेना का आसीत् ?

27. मृच्छकटिके शकारः कः आसीत् ?

28. मैत्रेयः कः ?

29. मैत्रेयस्य चारुदत्तेन सह सम्बन्धः कः ?

30. संस्थानकः कः?

31. शर्विलकः कः आसीत् ?

32. मृच्छकटिकस्य प्रथमाङ्के कः रसः प्रमुखः अस्ति ?

33. चूर्णवृद्धः कः आसीत् ?

34. मृच्छकटिके शकारस्य मूलनाम किम् आसीत् ?

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

1. शून्यमपुत्रस्य गृहं, चिरशून्यं नास्ति यस्य सन्मित्रम् ।
मूर्खस्य दिशः शून्याः, सर्वं शून्यं दरिद्रस्य ॥ ८ ॥ व्याख्या विधेया।
2. सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते घनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम् ।

सुखात्तु यो याति नरो दरिद्रतां धृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥१०॥व्याख्या विधेया।

3. दारिद्र्यान्मरणाद्वा मरणं मम रोचते न दारिद्र्यम् ।
अल्पक्लेशं मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् ॥ ११ ॥व्याख्या विधेया।
4. सत्यं न मे विभवनाशकृताऽस्ति चिन्ता भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति यान्ति ।
एतत्तु मां दहति, नष्टधनाश्रयस्य यत् सौहृदादपि जनाः शिथिलीभवन्ति ॥ १३ ॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।
5. दारिद्र्याद्धियमेति ह्रीपरिगतः प्रभ्रश्यते तेजसो निस्तेजाः परिभूयते, परिभवान्निर्वेदमापद्यते ।
निर्विण्णः शुचमेति शोकपिहितो बुद्ध्या परित्यज्यते निर्बुद्धिः क्षयमेत्यहो निधनता सर्वापदामास्पदम् ॥ १४ ॥व्याख्या विधेया।

6. निवासश्चिन्तायाः परपरिभवो वैरमपरं जुगुप्सा मित्राणां स्वजनजनविद्वेषकरणम् ।
वनं गन्तु बुद्धिर्भवति च कलत्रात् परिभवो हृदिस्थः शोकाग्निर्न च दहति सन्तापयति च ॥ १५ ॥व्याख्या विधेया।
7. आलोकविशाला मे सहसा तिमिरप्रवेशविच्छिन्ना ।
उन्मीलितापि दृष्टिनमीलिते वान्धकारेण ॥ ३३ ॥ व्याख्या विधेया।
8. लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।
असत्पुरुषसेवेव दृष्टि विफलता गता ॥ ३४ ॥ व्याख्या विधेया।
9. सङ्गं नैव हि कश्चिदस्य कुरुते, सम्भाषते नादरात्
सम्प्राप्तो गृहमुत्सवेषु धनिनां सावज्ञमालोक्यते ।
दूरादेव महाजनस्य विहरत्यल्पच्छदो लज्जया
मन्ये निर्धनता प्रकाममपरं षष्ठं महापातकम् ॥ ३७ ॥ व्याख्या विधेया।
10. मा दुर्गत इति परिभवो नास्ति कृतान्तस्य दुर्गतो नाम ।
चारित्र्येण विहीन आढयोऽपि च दुर्गतो भवति ॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।
11. आलाने गृह्यते हस्ती बाजी वल्गासु गृह्यते ।
हृदये गृह्यते नारी यदिदं नास्ति गम्यताम् ॥ ५० ॥ व्याख्या विधेया।
12. राजमार्गो हि शून्योऽयं रक्षिणः सञ्चरन्ति च ।
वञ्चना परिहर्त्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी ॥ ५८ ॥ व्याख्या विधेया।

13. गुणः खलु अनुरागस्य कारणम्, न पुनर्बलात्कारः। भावार्थः प्रकाशनीयः।

14. पुरुषेषु न्यासा निक्षिप्यन्ते, न पुनर्गेहेषु । भावार्थः प्रकाशनीयः।

15. स्वके गेहे कुक्कुरोऽपि तावत् चण्डो भवति। भावार्थः प्रकाशनीयः।

16. असत्पुरुषसेवेव दृष्टि विफलता गता ॥ ३४॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।

17. वञ्चना परिहर्त्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी ॥ ५८ ॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।

18. सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते। भावार्थः प्रकाशनीयः।

19. सर्वं शून्यं दरिद्रस्य। (verse-8) भावार्थ: लेखनीयः।

20. अन्धस्य दृष्टिरिव पुष्टिरिवातुरस्य मूर्खस्य बुद्धिरिव सिद्धिरिवालसस्य ।
स्वल्पस्मृतेर्व्यसनिनः परमेव विद्या त्वां प्राप्य सा रतिरिवारिजने प्रनष्टा ॥४९॥ व्याख्या कार्या

21. अल्पकेशं मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् । (verse- 13) भावार्थ: लेखनीयः।

22. निर्धनता सर्वापदामास्पदम् । (vase-14) भावार्थ: लेखनीयः।

23 मन्ये निर्धनता प्रकाममपरं षष्ठं महापातकम् । (श्लोक 37) भावार्थ: लेखनीयः।

24. क्रोधः कुपुरुषस्येव स्वगात्रेष्वेव सीदति। (verse 55) भावार्थ: लेखनीयः।

III. दीर्घप्रश्नाः (10 Marks)

1. सामाजिकप्रकरणरूपेण मृच्छकटिकमुपस्थापयत ।

2. मृच्छकटिकस्प नामसार्थक्यं समालोचयत ।

3. मृच्छकटिकस्य रूपकत्वविचारः कार्यः।

4. मृच्छकटिकस्य नाट्यकौशलम् आलोययत।

5. मृच्छकटिकस्य नायकचारुदत्तस्य चरित्रं चित्रयत।

6. विदूषकमैत्रेयस्य चरित्रं चित्रयत।

7. शकारस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।

8. मृच्छकटिकस्य प्रथमाङ्कस्य कथावस्तु समासेन लिखत।

9. वसन्तसेनायाः चरित्रचित्रणं कुरुत।

10. प्रथमाङ्कदिशा चारुदत्तस्य चरित्रं विस्तरेण विवेचयत ।

11. वसन्तसेनायाः प्रथमप्रवेशस्य प्रसङ्गं विस्तारयत ।

12. प्रथमाङ्के सामाजिकस्थितेः चित्रणं कथं कृतम्?विवेचयत ।

13. चारुदत्तस्य दारिद्र्यावस्थां विस्तारेण वर्णयत ।

14. प्रथमाङ्के हास्यतत्त्वं कथं प्रकटितम्?उदाहरणैः स्पष्टयत ।

15. वसन्तसेनायाः गुणान् विवेचयत ।

16. प्रथमाङ्के राजकीयव्यवस्थाया: स्वरूपं कथं दृश्यते? आलोचयत।

17. प्रथमाङ्कमते शकारस्य चरित्रं चित्रयत।

18. मैत्रेयस्य भूमिका प्रथमाङ्के कथम् आसीत्? विवेचयत।

19. प्रथमाङ्के अलंकारप्रयोगं उदाहरणैः विवेचयत ।

20. प्रथमाङ्के चारुदत्तस्य आदर्शपुरुषत्वं कथं चित्रितम्?

21. प्रथमाङ्के श्रृङ्गाररसस्य प्रारम्भः कथं दृश्यते? विवेचयत।

22. प्रथमाङ्के कथानकविकासः कथं आरभ्यते? विवेचयत।

23. वसन्तसेना-चारुदत्तयोः प्रथममेलनस्य महत्त्वं विवेचयत ।

24. प्रथमाङ्के नगरजीवनस्य चित्रणं कथं कृतम्? विवेचयत।

25. संस्थानकस्य चरित्रविशेषान् विवेचयत ।

26. प्रथमाङ्के करुण-श्रृङ्गारयोः समन्वयः कथं दृश्यते? विवेचयत।

27. प्रथमाङ्कमते मैत्रेयस्य चरित्रं चित्रयत।

28. प्रथमाङ्कमते वसन्तसेनायाः चरित्रं चित्रयत।

29. प्रथमाङ्कस्य नाटकीयतां उदाहरणैः सहितं स्पष्टयत ।

30. प्रथमाङ्कस्य समग्रसारं विस्तारतः लिखत ।

मानकः 3 रत्नावली-नाटिकायाः प्रथमाङ्कः

I. लघुप्रश्नाः (1 Mark)

१. रत्नावलीनाटिकायाः प्रथमाङ्के प्रमुखा घटना का ?

२. सागरिका का ?

३. उदयन कः ?

४. वासवदत्ता का ?

५. रत्नावली का ?

६. रत्नावलीनाटिकायाः नायिकायाः नाम किम्?

७. रत्नावल्याः अपरं नाम किम् ?

८. विदूषकस्य नाम किम् ?

९. प्रथमाङ्के कः रसः प्रमुखः अस्ति ?

१०. प्रथमाङ्के कः संवादः रोचकः अस्ति ?

११. उदयनः कां प्रति आकर्षितः भवति ?

१२. वासवदत्ता कस्य पत्नी अस्ति ?

१३. रत्नावलीनाटिकायाः प्रथमांकस्य नाम किम्?

१४. रत्नावलीनाटिकायाः नायकस्य नाम किम्?

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

1. पादाग्रस्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नम्रतां
   शम्भोः सस्पृहलोचनत्रयपथं यान्त्या तदाराधने ।
   ह्रीमत्या शिरसीहितः सपुलकस्वेदोद्गमोत्कम्पया
   विश्लिष्यन्कुसुमाञ्जलिर्गिरिजया क्षिप्तोऽन्तरे पातु वः ॥ १ ॥ व्याख्यां कुरुत।

2. औत्सुक्येन कृतत्वरा सहभुवा व्यावर्तमाना ह्रिया
   तैस्तैर्बन्धुवधूजनस्य वचनैर्नीताभिमुख्यं पुनः ।
   दृष्ट्वाऽग्रे वरमात्तसाध्वसरसा गौरी नवे संगमे
   संरोहत्पूलका हरेण हसता श्लिष्टा शिवायास्तु वः ॥ २ ॥ व्याख्यां कुरुत

3. प्रारम्भेऽस्मिन्स्वामिनो वृद्धिहेतौ

दैवेनेत्थं दत्तहस्तावलम्बे।

सिद्धेर्भ्रान्तिर्नास्ति सत्यं तथापि

स्वेच्छाचारी भीत एवास्मि भर्तुः ॥ ७ ॥ व्याख्यां कुरुत।

4. अस्तापास्तसमस्तभासि नभसः पारं प्रयाते रवावास्थानीं

समये समं नृपजनः सायंतने संपतन्।

संप्रत्येष सरोरुहद्युतिमुषः पादांस्तवासेवितुं

प्रीत्युत्कर्षकृतो दृशामुदयनस्येन्दोरिवोद्वीक्षते ॥ २३ ॥ व्याख्यां कुरुत।

5. "प्रेम्णः प्रथमः संकेतः हृदय एव जायते" — व्याख्यां कुरुत ।

6. नाट्यकारः हर्षवर्धनः - टिप्पणी देया।

7. "विदूषकस्य वचनानि हास्यजनकानि" — व्याख्यां लिखत ।

8. प्रथमाङ्कगतकथानकस्य बीजम् उपस्थापयत।

9. उदयनस्य चरित्रम् – टिप्पणी देया।

10. "वासवदत्ता-चरित्रं गौरवपूर्णम्" — व्याख्यां कुरुत ।

11. वासवदत्ताचरित्रम् – टिप्पणी देया।

12. विदूशकवसन्तकस्य चरित्रम् – टिप्पणी देया।

III. दीर्घप्रश्नाः (10 Marks)

१. प्रथमाङ्कस्य कथावस्तु उपस्थापयत ।

२. प्रथमांकदिशा विदूषकस्य चरित्रं चित्रयत।

३. प्रथमांकदिशा नायकस्य चरित्रं चित्रयत।

४. उदयनस्य चरित्रं प्रथमांके कथं चित्रितम्? उपस्थापयत।

५. वासवदत्तायाः भूमिका प्रथमांके कथं आसीत्? चित्रयत।

६. नाट्यकारेण रत्नावली (सागरिका) प्रथमांके कथं प्रस्तुतिता? आलोचयत।

७. प्रथमाङ्के शृङ्गाररसस्य आरम्भः कथं दृश्यते? विवेचयत।

८. प्रथमांकदिशा नायिकायाः चरित्रं चित्रयत।

९. प्रथमांकदिशा वासवदत्ता-उदयनयोः सम्बन्धं विवेचयत ।

१० प्रथमांकदिशा उदयन-रत्नावलीयोः सम्बन्धस्य विकासं विवेचयत ।

११. प्रथमाङ्के सामाजिकजीवनस्य चित्रणं कथं कृतम्? आलेचयत।

१२. प्रथमांकदिशा हर्षस्य नाट्यप्रतिभा आलोचनीया।

१३. प्रथमाङ्के काव्यशैलीविशेषान् विवेचयत ।

१४. प्रथमाङ्कस्य नाटकीयतात्पर्यमालोचयत ।

मानकः 4, रत्नावली-नाटिकायाः द्वितीयोऽङ्कः

I. लघुप्रश्नाः (1 mark)

1. रत्नावलीनाटिका कस्य कृतिः अस्ति ?

2. श्रीहर्षस्य पितुः नाम किम् ?

3. श्रीहर्षस्य मातुः नाम किम् ?

4. रत्नावलीनाटिकायां कति अङ्काः सन्ति ?

5. रत्नावलीनाटिकायाः प्रधानरसः कः ?

6. मदनपूजा कर्तुं वासवदत्ता कस्मिन् उद्याने गतवती ?

7. सागरिका स्वीयवेदनां कस्य समक्षे प्रकटीतवती ?

8. राज्ञः उदयनस्य विदूषकः कः ?

9. वसन्तकः कः ?

10. उदयनस्य सेनापतेः नाम किम् ?

11. ऐन्द्रजालिकः कुतः आगतः ?

12. उदयनस्य शत्रुः कः ?

13. रत्नावली कस्य पुत्री आसीत् ?

14. राज्ञः उदयनस्य प्रधानामात्यः कः ?

15. रत्नावलीनाटिकायाः सुत्रधारः कः ?

16. नान्दी इत्यनेन किं ज्ञायते ?

17. ‘पादाग्रस्थितयामुहु’ अस्मिन् श्लोके किदृशं मङगलाचरणम् अस्ति ?

18. वासवदत्तायाः दासी का ?

19. राज्ञः उदयनस्य कञ्चुक्याः नाम किम् ?

20. राज्ञः उदयनस्य प्रधानमहिषी का आसीत् ?

21. रत्नावल्याः सहचरी का आसीत् ?

22. वासवदत्तायाः सहचरी का आसीत् ?

23. रत्नावलीनाटिकायाः द्वितीयोऽङ्कस्य नाम किम्?

24. रत्नावलीनाटिकायां रत्नावली केनाभिधानेन छद्मवेषेण स्वभूमिकामुपचरति?

II. भावार्थ: लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

1. दुर्लभजनानुरागो लज्जा गुर्वी परवश आत्मा।
प्रियसखि विषमं प्रेम मरणं शरणं नवरमेकम्॥ १ ॥ व्याख्या कार्या।
2. कण्ठे श्रीपुरुषोत्तमस्य समरे दृष्ट्वा मणिं शत्रुभिर्नष्टं
मन्त्रबलाद्वसन्ति वसुधामूले भुजङ्गा हताः।
पूर्वं लक्ष्मणवीरवानरभटा ये मेघनादाहताः
पीत्वा तेऽपि महौषधेर्गुणनिधेर्गन्धं पुनर्जीविताः॥ ५ ॥ व्याख्या कार्या।
3. दुर्लभजनानुरागो लज्जा गुर्वी परवश आत्मा।
प्रियसखि विषमं प्रेम मरणं शरणं न वरमेकम्॥ ७ ॥ व्याख्या कार्या।
4. विधायापूर्वपूर्णेन्दुमस्या मुखमभूद ध्रुवम्।
धाता निजासनाम्भोजविनिमीलनदुःस्थितः॥ १० ॥ व्याख्या कार्या।
5. द्वितीयांकगतस्य कदलीगृहवर्णननामांकस्य नाटकीयं तात्पर्यं समासेन प्रदर्शयत।

दीर्घप्रश्नाः (10 marks)

1. रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य वासवदत्तायाः चरित्रचित्रणं कुरुत।

2. रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य अमात्यस्य यौगन्धरायणस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।

3. रत्नावलीमाश्रित्य विदूषकस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।

4. द्वितीयांकस्य कथावस्तु उपस्थापयत।

5. द्वितीयांकस्य नाटकीयं तात्पर्यम् उपस्थापयत।

6. द्वितीयांकगतां हर्षस्य नाट्यप्रतिभाम् उपस्थापयत।

7. द्वितीयांकदिशा नायिकायाः चरित्रं चित्रयत।

8. द्वितीयांकदिशा नायकस्य चरित्रं चित्रयत।

9. द्वितीयांकदिशा यौगन्धरायणस्य चरित्रं चित्रयत।

UGSSDS602

संस्कृतनाट्यसाहित्यम् - 3

प्रश्नकोशः

2026

मानकः 1. शूद्रकहर्षवर्धनयोः परिचयः

I. लघुप्रश्नाः (1 Mark)

१. शूद्रकः कः आसीत् ?

२. शूद्रक किमर्थं प्रसिद्धः आसीत् ?

३. शूद्रकस्य प्रमुखः ग्रन्थः कः ?

४. मृच्छकटिकं कस्य रचना अस्ति ?

५. शूद्रकस्य जन्मस्थानं कुत्र आसीत् ?

६. शूद्रकस्य अन्ये ग्रन्थाः के सन्ति ?

७. शूद्रकस्य प्रकरणे प्रमुखरसः कः ?

८. शूद्रकस्य प्रकरणे कः विषयः प्रमुखः अस्ति ?

९. हर्षवर्धनः कः आसीत् ?

१०. रत्नावली कस्य रचना अस्ति ?

११. हर्षवर्धनस्य भ्राता कः आसीत् ?

१२. हर्षवर्धनस्य भगिनी का आसीत् ?

१३.नागानन्दनाटकं केन रचितम् ?

१४. हर्षवर्धनस्य साहित्ये कः रसः प्रमुखः अस्ति ?

१५. हर्षवर्धनः कस्य वंशस्य राजा आसीत् ?

१६. हर्षवर्धनः कस्य कालस्य शासकः आसीत् ?

१७.प्रियदर्शिकानाटकस्य रचयिता कः ?

१८. हर्षवर्धनस्य अन्यानि नाटकानि कानि ?

१९. हर्षवर्धनस्य राजधानी का आसीत् ?

२०. हर्षवर्धनस्य पितुः नाम किम् ?

II. भावार्थ: लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

१. "शूद्रक एकः प्रख्यातः संस्कृतनाटककारः आसीत्" — टिप्पणीं कुरुत ।

२. "मृच्छकटिकं शूद्रकस्य प्रमुखकृति:" — व्याख्या विधेया ।

३. "शूद्रकस्य नाटकेषु सामाजिकजीवनस्य चित्रणम्" — व्याख्यायत ।

४. "शूद्रकस्य कृतिषु यथार्थवादः दृश्यते" — टिप्पणीं कुरुत ।

५. "शूद्रकस्य काव्यशैली सरला प्रभावशालिनी च" — टिप्पणीं कुरुत ।

६. ."रत्नावलीनाटिका हर्षवर्धनस्य प्रमुखा कृतिः" — व्याख्या विधेया ।

७. "शूद्रकस्य कृतिषु लोकजीवनस्य प्रतिबिम्बम्" — टिप्पणीं कुरुत ।

८. "हर्षवर्धन साहित्यसंरक्षकः आसीत्" — व्याख्या विधेया ।

९. "शूद्रकस्य जीवनवृत्तान्तः स्पष्टः नास्ति" — व्याख्यां लिखत ।

१०. "हर्षवर्धनस्य नाटकेषु शृङ्गारः" — टिप्पणीं कुरुत ।

११. "हर्षवर्धन एकः महान् सम्राट् तथा नाटककारः आसीत्" — टिप्पणीं कुरुत ।

१२. . "हर्षवर्धनस्य काव्यशैली सरलापि प्रभावशालिनी" — व्याख्या विधेया ।

१३. हर्षवर्धनस्य नाट्यकृतिः — टिप्पणीं कुरुत ।

१४. "हर्षवर्धनस्य साहित्ये लोकजीवनस्य प्रतिबिम्बम्" — व्याख्या विधेया ।

III. दीर्घप्रश्नाः (10 Marks)

१. महाकविशूद्रकस्य जीवनपरिचयं विस्तरेण वर्णयत ।

२. संस्कृतनाट्यसाहित्ये शूद्रकस्य योगदानं आलोचयत ।

३. शूद्रकस्य व्यक्तित्वं तथा गुणवैशिष्ट्यं विस्तरेण लिखत ।

४. शूद्रकस्य मृच्छकटिकम् इति रूपकस्य विषयवस्तु विवेचयत ।

५. मृच्छकटिकम् इति रूपकस्य साहित्यिकमहत्त्वं विस्तरेण वर्णयत ।

६. शूद्रकस्य काव्यशैलीं सोदाहरणं विवेचयत ।

७. शूद्रकस्य नाट्यकौशलं तथा नाट्यरचनावैशिष्ट्यं विवेचयत ।

८. सामाजिकप्रकरणरूपेण मृच्छकटिकं विवेचयत ।

९. शूद्रकस्य नाटकेषु चरित्रचित्रणकौशलं विवेचयत ।

१०. शूद्रकस्य नाटकेषु रसप्रयोगः कथं कृतः ?उदाहरणैः स्पष्टयत ।

११. शूद्रकस्य नाटकेषु यथार्थवादः कथं अभिव्यक्तः ? विवेचयत ।

१३. हर्षवर्धनस्य संस्कृतसाहित्यक्षेत्रे योगदानं विवेचयत ।

१४. हर्षवर्धनस्य जीवनपरिचयं वर्णयत ।

१५. रत्नावली इति नाटिकायाः कथावस्तु उपस्थापयत ।

१६. हर्षवर्धनस्य अन्येषां नाटकानां संक्षिप्तपरिचयं ददातु ।

१७. हर्षवर्धनस्य नाटकेषु रसप्रयोगः विविच्यताम् ।

१८. हर्षवर्धनस्य नाट्यशैलीं सोदाहरणं विवेचयत ।

१९. मृच्छकटिकस्य रूपकत्वविचारः कार्यः ।

२०. मृच्छकटिकस्य नाट्यकौशलम् आलोययत ।

२१. मृच्छकटिकस्प नामसार्थक्यं समालोचयत ।

मानकः 2 मृच्छकटिकम् प्रथमाङ्कः

I. लघुप्रश्नाः (1 Mark)

1. मृच्छकटिकस्य रचयिता कः ?

2. मृच्छकटिकं कीदृशं रू पकम् ?

3. मृच्छक टिकस्य प्रथमांकस्य नाम किम् ?

4. का बहुदोषा भवति ?

5. रूपकस्य कति भेदाः ?

6. प्रकरणस्य नायकः कीदृशः भवति ?

7. नायकः कतिविधाः भव न्ति ?

8. मृच्छकटिके नायकः कः ?

9. मृच्छकटिके मुख्यः रसः कः ?

10. मृच्छकटिकस्य नायिका का ?

11. वसन्तसेना कीदृशी नायिका ?

12. मृच्छकटिकस्य प्रतिनायकः कः ?

13. मृच्छकटिके विदूषकस्य किं नामास्ति ?

14. मृच्छकटिके कति अंकाः सन्ति ?

15. रदनिका का अस्ति ?

16. चारुदत्तस्य पुत्रस्य नाम किम् ?

17. कस्य गृहं शून्यम् ?

18. कस्य सर्वं शून्यम् ?

19. कस्य गुणानुरक्ता गणिका वसन्तसेना ?

20. कदा सुखं शोभते ?

21. किमनन्तकं दुःखम् ?

22. अपरं षष्ठं महापातकं किमस्ति ?

23. नारी कुत्र गृह्यते ?

24. मृच्छकटिके कीदृशी नान्दी प्रयुक्ता ?

25. मृच्छकटिके चारुदत्त कः आसीत् ?

26. वसन्तसेना का आसीत् ?

27. मृच्छकटिके शकारः कः आसीत् ?

28. मैत्रेयः कः ?

29. मैत्रेयस्य चारुदत्तेन सह सम्बन्धः कः ?

30. संस्थानकः कः?

31. शर्विलकः कः आसीत् ?

32. मृच्छकटिकस्य प्रथमाङ्के कः रसः प्रमुखः अस्ति ?

33. चूर्णवृद्धः कः आसीत् ?

34. मृच्छकटिके शकारस्य मूलनाम किम् आसीत् ?

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

1. शून्यमपुत्रस्य गृहं, चिरशून्यं नास्ति यस्य सन्मित्रम् ।
   मूर्खस्य दिशः शून्याः, सर्वं शून्यं दरिद्रस्य ॥ ८ ॥ व्याख्या विधेया।
2. सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते घनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम् ।

   सुखात्तु यो याति नरो दरिद्रतां धृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥१०॥व्याख्या विधेया।

3. दारिद्र्यान्मरणाद्वा मरणं मम रोचते न दारिद्र्यम् ।
   अल्पक्लेशं मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् ॥ ११ ॥व्याख्या विधेया।
4. सत्यं न मे विभवनाशकृताऽस्ति चिन्ता भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति यान्ति ।
   एतत्तु मां दहति, नष्टधनाश्रयस्य यत् सौहृदादपि जनाः शिथिलीभवन्ति ॥ १३ ॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।
5. दारिद्र्याद्धियमेति ह्रीपरिगतः प्रभ्रश्यते तेजसो निस्तेजाः परिभूयते, परिभवान्निर्वेदमापद्यते ।
   निर्विण्णः शुचमेति शोकपिहितो बुद्ध्या परित्यज्यते निर्बुद्धिः क्षयमेत्यहो निधनता सर्वापदामास्पदम् ॥ १४ ॥व्याख्या विधेया।

6. निवासश्चिन्तायाः परपरिभवो वैरमपरं जुगुप्सा मित्राणां स्वजनजनविद्वेषकरणम्।
वनं गन्तु बुद्धिर्भवति च कलत्रात् परिभवो हृदिस्थः शोकाग्निर्न च दहति सन्तापयति च ॥ १५ ॥व्याख्या विधेया।

7. आलोकविशाला मे सहसा तिमिरप्रवेशविच्छिन्ना।
उन्मीलितापि दृष्टिनमीलिते वान्धकारेण ॥ ३३ ॥ व्याख्या विधेया।

8. लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः।
असत्पुरुषसेवेव दृष्टि विफलता गता ॥ ३४ ॥ व्याख्या विधेया।

9. सङ्गं नैव हि कश्चिदस्य कुरुते, सम्भाषते नादरात्
सम्प्राप्तो गृहमुत्सवेषु धनिनां सावज्ञमालोक्यते।
दूरादेव महाजनस्य विहरत्यल्पच्छदो लज्जया
मन्ये निर्धनता प्रकाममपरं षष्ठं महापातकम् ॥ ३७ ॥ व्याख्या विधेया।

10. मा दुर्गत इति परिभवो नास्ति कृतान्तस्य दुर्गतो नाम।
चारित्र्येण विहीन आढयोऽपि च दुर्गतो भवति ॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।

11. आलाने गृह्यते हस्ती बाजी वल्गासु गृह्यते।
हृदये गृह्यते नारी यदिदं नास्ति गम्यताम् ॥ ५० ॥ व्याख्या विधेया।

12. राजमार्गो हि शून्योऽयं रक्षिणः सञ्चरन्ति च।
वञ्चना परिहर्त्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी ॥ ५८ ॥ व्याख्या विधेया।

13. गुणः खलु अनुरागस्य कारणम्, न पुनर्बलात्कारः। भावार्थः प्रकाशनीयः।

14. पुरुषेषु न्यासा निक्षिप्यन्ते, न पुनर्गेहेषु। भावार्थः प्रकाशनीयः।

15. स्वके गेहे कुक्कुरोऽपि तावत् चण्डो भवति। भावार्थः प्रकाशनीयः।

16. असत्पुरुषसेवेव दृष्टि विफलता गता ॥ ३४॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।

17. वञ्चना परिहर्त्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी ॥ ५८ ॥ भावार्थः प्रकाशनीयः।

18. सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते। भावार्थः प्रकाशनीयः।

19. सर्वं शून्यं दरिद्रस्य। (verse-8) भावार्थ: लेखनीयः।

20. अन्धस्य दृष्टिरिव पुष्टिरिवातुरस्य मूर्खस्य बुद्धिरिव सिद्धिरिवालसस्य।
स्वल्पस्मृतेर्व्यसनिनः परमेव विद्या त्वां प्राप्य सा रतिरिवारिजने प्रनष्टा ॥४९॥ व्याख्या कार्या

21. अल्पक्लेशं मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम्। (verse- 13) भावार्थ: लेखनीयः।

22. निर्धनता सर्वापदामास्पदम्। (vase-14) भावार्थ: लेखनीयः।

23 मन्ये निर्धनता प्रकाममपरं षष्ठं महापातकम्। (श्लोक 37) भावार्थ: लेखनीयः।

24. क्रोधः कुपुरुषस्येव स्वगात्रेष्वेव सीदति। (verse 55) भावार्थ: लेखनीयः।

III. दीर्घप्रश्नाः (10 Marks)

1. सामाजिकप्रकरणरूपेण मृच्छकटिकमुपस्थापयत।

2. मृच्छकटिकस्य नामसार्थक्यं समालोचयत।

3. मृच्छकटिकस्य रूपकत्वविचारः कार्यः।

4. मृच्छकटिकस्य नाट्यकौशलम् आलोययत।

5. मृच्छकटिकस्य नायकचारुदत्तस्य चरित्रं चित्रयत।

6. विदूषकमैत्रेयस्य चरित्रं चित्रयत।

7. शकारस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।

8. मृच्छकटिकस्य प्रथमाङ्कस्य कथावस्तु समासेन लिखत।

9. वसन्तसेनायाः चरित्रचित्रणं कुरुत।

10. प्रथमाङ्कदिशा चारुदत्तस्य चरित्रं विस्तरेण विवेचयत ।

11. वसन्तसेनायाः प्रथमप्रवेशस्य प्रसङ्गं विस्तारयत ।

12. प्रथमाङ्के सामाजिकस्थितेः चित्रणं कथं कृतम् ?विवेचयत ।

13. चारुदत्तस्य दारिद्र्यावस्थां विस्तारेण वर्णयत ।

14. प्रथमाङ्के हास्यतत्त्वं कथं प्रकटितम् ?उदाहरणैः स्पष्टयत ।

15. वसन्तसेनायाः गुणान् विवेचयत ।

16. प्रथमाङ्के राजकीयव्यवस्थाया: स्वरूपं कथं दृश्यते ? आलोचयत।

17. प्रथमाङ्कमते शकारस्य चरित्रं चित्रयत।

18. मैत्रेयस्य भूमिका प्रथमाङ्के कथम् आसीत् ? विवेचयत।

19. प्रथमाङ्के अलंकारप्रयोगं उदाहरणैः विवेचयत ।

20. प्रथमाङ्के चारुदत्तस्य आदर्शपुरुषत्वं कथं चित्रितम् ?

21. प्रथमाङ्के शृङ्गाररसस्य प्रारम्भः कथं दृश्यते ? विवेचयत।

22. प्रथमाङ्के कथानकविकासः कथं आरभ्यते ? विवेचयत।

23. वसन्तसेना-चारुदत्तयोः प्रथममेलनस्य महत्त्वं विवेचयत ।

24. प्रथमाङ्के नगरजीवनस्य चित्रणं कथं कृतम् ? विवेचयत।

25. संस्थानकस्य चरित्रविशेषान् विवेचयत ।

26. प्रथमाङ्के करुण-शृङ्गारयोः समन्वयः कथं दृश्यते ? विवेचयत।

27. प्रथमाङ्कमते मैत्रेयस्य चरित्रं चित्रयत।

28. प्रथमाङ्कमते वसन्तसेनायाः चरित्रं चित्रयत।

29. प्रथमाङ्कस्य नाटकीयतां उदाहरणैः सहितं स्पष्टयत ।

30. प्रथमाङ्कस्य समग्रसारं विस्तारतः लिखत ।

मानकः 3 रत्नावली-नाटिकायाः प्रथमाङ्कः

I. लघुप्रश्नाः (1 Mark)

१. रत्नावलीनाटिकायाः प्रथमाङ्के प्रमुखा घटना का ?

२. सागरिका का ?

३. उदयन कः ?

४. वासवदत्ता का ?

५. रत्नावली का ?

६. रत्नावलीनाटिकायाः नायिकायाः नाम किम्?

७. रत्नावल्याः अपरं नाम किम् ?

८. विदूषकस्य नाम किम् ?

९. प्रथमाङ्के कः रसः प्रमुखः अस्ति ?

१०. प्रथमाङ्के कः संवादः रोचकः अस्ति ?

११. उदयनः कां प्रति आकर्षितः भवति ?

१२. वासवदत्ता कस्य पत्नी अस्ति ?

१३. रत्नावलीनाटिकायाः प्रथमांकस्य नाम किम्?

१४. रत्नावलीनाटिकायाः नायकस्य नाम किम्?

II. भावार्थ: लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

1. पादाग्रस्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नम्रतां
   शम्भोः सस्पृहलोचनत्रयपथं यान्त्या तदाराधने ।
   ह्रीमत्या शिरसीहितः सपुलकस्वेदोद्गमोत्कम्पय
   विश्लिष्यन्कुसुमाञ्जलिर्गिरिजया क्षिप्तोऽन्तरे पातु वः ॥ १ ॥ व्याख्यां कुरुत।

2. औत्सुक्येन कृतत्वरा सहभुवा व्यावर्तमाना ह्रिया
   तैस्तैर्बन्धुवधूजनस्य वचनैर्नीताभिमुख्यं पुनः ।
   दृष्ट्वाऽग्रे वरमात्तसाध्वसरसा गौरी नवे संगमे
   संरोहत्पूलका हरेण हसता श्लिष्टा शिवायास्तु वः ॥ २ ॥ व्याख्यां कुरुत

3. प्रारम्भेऽस्मिन्स्वामिनो वृद्धिहेतौ

दैवेनेत्थं दत्तहस्तावलम्बे ।

सिद्धेर्भ्रान्तिर्नास्ति सत्यं तथापि

स्वेच्छाचारी भीत एवास्मि भर्तुः ॥ ७ ॥ व्याख्यां कुरुत ।

4. अस्तापास्तसमस्तभासि नभसः पारं प्रयाते रवावास्थानीं

समये समं नृपजनः सायंतने संपतन् ।

संप्रत्येष सरोरुहद्युतिमुषः पादांस्तवासेवितुं

प्रीत्युत्कर्षकृतो दृशामुदयनस्येन्दोरिवोद्वीक्षते ॥ २३ ॥ व्याख्यां कुरुत।

5. "प्रेम्णः प्रथमः संकेतः हृदय एव जायते" — व्याख्यां कुरुत ।

6. नाट्यकारः हर्षवर्धनः - टिप्पणी देया।

7. "विदूषकस्य वचनानि हास्यजनकानि" — व्याख्यां लिखत ।

8. प्रथमाङ्कगतकथानकस्य बीजम् उपस्थापयत।

9. उदयनस्य चरित्रम् – टिप्पणी देया।

10. "वासवदत्ता-चरित्रं गौरवपूर्णम्" — व्याख्यां कुरुत ।

11. वासवदत्ताचरित्रम् – टिप्पणी देया।

12. विदूशकवसन्तकस्य चरित्रम् – टिप्पणी देया।

III. दीर्घप्रश्नाः (10 Marks)

१. प्रथमाङ्कस्य कथावस्तु उपस्थापयत ।

२. प्रथमांकदिशा विदूषकस्य चरित्रं चित्रयत।

३. प्रथमांकदिशा नायकस्य चरित्रं चित्रयत।

४. उदयनस्य चरित्रं प्रथमांके कथं चित्रितम् ? उपस्थापयत।

५. वासवदत्तायाः भूमिका प्रथमांके कथं आसीत् ? चित्रयत।

६. नाट्यकारेण रत्नावली (सागरिका) प्रथमांके कथं प्रस्तुतिता ? आलोचयत।

७. प्रथमाङ्के शृङ्गाररसस्य आरम्भः कथं दृश्यते ? विवेचयत।

८. प्रथमांकदिशा नायिकायाः चरित्रं चित्रयत।

९. प्रथमांकदिशा वासवदत्ता-उदयनयोः सम्बन्धं विवेचयत ।

१० प्रथमांकदिशा उदयन-रत्नावलीयोः सम्बन्धस्य विकासं विवेचयत ।

११. प्रथमाङ्के सामाजिकजीवनस्य चित्रणं कथं कृतम् ? आलेचयत।

१२. प्रथमांकदिशा हर्षस्य नाट्यप्रतिभा आलोचनीया।

१३. प्रथमाङ्के काव्यशैलीविशेषान् विवेचयत ।

१४. प्रथमाङ्कस्य नाटकीयतात्पर्यमालोचयत ।

मानकः 4, रत्नावली-नाटिकायाः द्वितीयोऽङ्कः

I. लघुप्रश्नाः (1 mark)

1. रत्नावलीनाटिका कस्य कृतिः अस्ति ?

2. श्रीहर्षस्य पितुः नाम किम् ?

3. श्रीहर्षस्य मातुः नाम किम् ?

4. रत्नावलीनाटिकायां कति अङ्काः सन्ति ?

5. रत्नावलीनाटिकायाः प्रधानरसः कः ?

6. मदनपूजा कर्तुं वासवदत्ता कस्मिन् उद्याने गतवती ?

7. सागरिका स्वीयवेदनां कस्य समक्षे प्रकटीतवती ?

8. राज्ञः उदयनस्य विदूषकः कः ?

9. वसन्तकः कः ?

10. उदयनस्य सेनापतेः नाम किम् ?

11. ऐन्द्रजालिकः कुतः आगतः ?

12. उदयनस्य शत्रुः कः ?

13. रत्नावली कस्य पुत्री आसीत् ?

14. राज्ञः उदयनस्य प्रधानामात्यः कः ?

15. रत्नावलीनाटिकायाः सुत्रधारः कः ?

16. नान्दी इत्यनेन किं ज्ञायते ?

17. ‘पादाग्रस्थितयामुहु’ अस्मिन् श्लोके किदृशं मङगलाचरणम् अस्ति ?

18. वासवदत्तायाः दासी का ?

19. राज्ञः उदयनस्य कञ्चुक्याः नाम किम् ?

20. राज्ञः उदयनस्य प्रधानमहिषी का आसीत् ?

21. रत्नावल्याः सहचरी का आसीत् ?

22. वासवदत्तायाः सहचरी का आसीत् ?

23. रत्नावलीनाटिकायाः द्वितीयोऽङ्कस्य नाम किम्?

24. रत्नावलीनाटिकायां रत्नावली केनाभिधानेन छद्मवेषेण स्वभूमिकामुपचरति?

II. भावार्थ: लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या - (6 Marks)

1. दुर्लभजनानुरागो लज्जा गुर्वी परवश आत्मा ।
प्रियसखि विषमं प्रेम मरणं शरणं नवरमेकम् ॥ १ ॥ व्याख्या कार्या ।
2. कण्ठे श्रीपुरुषोत्तमस्य समरे दृष्ट्वा मणिं शत्रुभिर्नष्टं
मन्त्रबलाद्वसन्ति वसुधामूले भुजङ्गा हताः ।
पूर्वं लक्ष्मणवीरवानरभटा ये मेघनादाहताः
पीत्वा तेऽपि महौषधेर्गुणनिधेर्गन्धं पुनर्जीविताः ॥ ५ ॥ व्याख्या कार्या ।
3. दुर्लभजनानुरागो लज्जा गुर्वी परवश आत्मा ।
प्रियसखि विषमं प्रेम मरणं शरणं न वरमेकम् ॥ ७ ॥ व्याख्या कार्या ।
4. विधायापूर्वपूर्णेन्दुमस्या मुखमभूद ध्रुवम् ।
धाता निजासनाम्भोजविनिमीलनदुःस्थितः ॥ १० ॥ व्याख्या कार्या ।
5. द्वितीयांकगतस्य कदलीगृहवर्णननामांकस्य नाटकीयं तात्पर्यं समासेन प्रदर्शयत ।

दीर्घप्रश्नाः (10 marks)

1. रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य वासवदत्तायाः चरित्रचित्रणं कुरुत ।

2. रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य अमात्यस्य यौगन्धरायणस्य चरित्रचित्रणं कुरुत ।

3. रत्नावलीमाश्रित्य विदूषकस्य चरित्रचित्रणं कुरुत ।

4. द्वितीयांकस्य कथावस्तु उपस्थापयत।

5. द्वितीयांकस्य नाटकीयं तात्पर्यम् उपस्थापयत।

6. द्वितीयांकगतां हर्षस्य नाट्यप्रतिभाम् उपस्थापयत।

7. द्वितीयांकदिशा नायिकायाः चरित्रं चित्रयत ।

8. द्वितीयांकदिशा नायकस्य चरित्रं चित्रयत ।

9. द्वितीयांकदिशा यौगन्धरायणस्य चरित्रं चित्रयत ।

प्रश्नकोषः

संस्कृतसाहित्यविभागः

पत्रम् – UGSSDS605

नाट्यसाहित्यम्

Unit – I

अभिज्ञानशकुन्तलम् (प्रथमाङ्क- आदितःपञ्चदशश्लोकपर्यन्तम्)

I. लघुप्रश्नाः - **(1 Mark)**

१. नाटकेषु रम्यं किमस्ति ?

নাটকৰ ভিতৰত আটাইতকৈ ৰমণীয় কি?

२. शकुन्तलायाः माता का अस्ति ?

শকুন্তলাৰ মাতৃ কোন আছিল?

३. शकुन्तलायाः धर्मपिता कः अस्ति ?

শকুন্তলাৰ ধৰ্মপিতা বা পালক পিতৃ কোন আছিল?

४."उपमा कालिदासस्य" सूक्तिरियं केन सम्बद्धा ?

"উপমা কালিদাসস্য" এই উক্তিটো কাৰ সৈতে জড়িত?

५. अभिज्ञानशाकुन्तलस्य मंगलाचरणे कालिदासः कं स्तौति ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমৰ মংগলাচৰণত কালিদাসে কাৰ স্তুতি কৰিছে?

६. शकुन्तलायाः सख्यौ के स्तः ?

শকুন্তলাৰ সখী দুজনী কোন কোন?

७. प्रियंवदा कस्य सहचरी अस्ति ?

প্ৰিয়ম্বদা কাৰ সহচৰী বা সখী আছিল?

८.अभिज्ञानशाकुन्तलस्य विदूषकस्य नाम ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ বিদূষকজনৰ নাম কি?

९. अभिज्ञानशाकुन्तलस्य उपजीव्यं किमस्ति ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমৰ মূল উৎস বা উপজীৱ্য কি?

१०. अभिज्ञानशाकुन्तलस्य नायकः कः?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমৰ নায়ক কোন?

११. अभिज्ञानशाकुन्तलस्य का नायिका ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমৰ নায়িকা কোন?

१२. अभिज्ञानशाकुन्तले कति अंकाः सन्ति ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমত কিমানটা অংক আছে ?

१३. शकुन्तला कस्य पुत्री आसीत् ?

শকুন্তলা কাৰ কন্যা আছিল?

१४.इन्द्रस्य सारथिः कः?

ইন্দ্ৰৰ সাৰথি কোন ?

१५. अभिज्ञानशाकुन्तलस्य प्रधानरसः कः?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমৰ প্ৰধান ৰস কি?

II. टिप्पणी प्रदेया – **(6 Marks)**

१. या सृष्टिः स्रष्टुराद्या वहति विधिहुतं या हविर्या च होत्री

ये द्वे कालं विधत्तः श्रुतिविषयगुणा या स्थिता व्याप्य विश्वम् ।

यामाहुः सर्वबीजप्रकृतिरिति यया प्राणिनः प्राणवन्तः

प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनुभिरवतु वस्ताभिरष्टाभिरीशः ॥

२. जन्म यस्य पुरोर्वंशे युक्तरूपमिदं तव ।

पुत्रमेवंगुणोपेतं चक्रवर्तिनमाप्नुहि ॥

३. शान्तमिदमाश्रमपदं स्फुरति च बाहुः कुतः फलमिहास्य ।

अथवा भवितव्यानां द्वाराणि भवन्ति सर्वत्र ॥

४. शुद्धान्तदुर्लभमिदं वपुराश्रमवासिनो यदि जनस्य ।

दूरीकृताः खलु गुणैरुद्यानलता वनलताभिः ॥

५. इदं किलाव्याजमनोहरं वपुस्तपःक्षमं साधयितुं य इच्छति ।

ध्रुवं स नीलोत्पलपत्रधारया शमीलतां छेत्तुमृषिर्व्यवस्यति ॥

६. सरसिजमनुविद्धं शैवलेनापि रम्यं मलिनमपि हिमांशोर्लक्ष्म लक्ष्मीं तनोति ।

इयमधिकमनोज्ञा वल्कलेनापि तन्वी, किमिव हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनाम् ॥

७. मानुषीषु कथं वा स्यादस्य रूपस्य संभवः ।

न प्रभातरलं ज्योतिरुदेति वसुधातलात् ॥

भावार्थः प्रदेया -

१. मृगानुसारिणं साक्षातपश्यामीव पिनाकिनम् ।

२. सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्त:करणप्रवृत्तय: ।

III. दीर्घप्रश्नाः- **(10 Marks)**

१. महाकविकालिदासस्य कवित्वप्रतिभा समासेन आलोच्यताम् ।
মহাকবি কালিদাসৰ কবিত্ব প্ৰতিভাৰ চমু আলোচনা কৰা।

२. अभिज्ञानशाकुन्तलमिति नाटकस्य प्रथमोऽङ्कस्य कथावस्तु समासेन आलोच्यताम् ।
অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ প্ৰথম অংকৰ কাহিনীভাগৰ চমু আলোচনা কৰা।

३. महाकविकालिदासस्य परिचयपुरस्सरम् 'अभिज्ञानशाकुन्तलम्' नाटकस्य प्रथमोऽङ्कस्य कथावस्तु सरलगिराप्रस्तूयताम्।
মহাকবি কালিদাসৰ পৰিচয় দাঙি ধৰি অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ প্ৰথম অংকৰ কাহিনীভাগ সৰল ভাষাত উপস্থাপন কৰা।
४. अभिज्ञानशाकुन्तलमधिकृत्य दुष्यन्तस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।
অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ আধাৰত দুষ্যন্তৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।
५. अभिज्ञानशाकुन्तलमधिकृत्य शकुन्तलायाः चरित्रचित्रणं कुरुत।
অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ আধাৰত শকুন্তলাৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

Unit – II

अभिज्ञानमशाकुन्तलम् - (चतुर्थाङ्कः - आदितः पञ्चदशश्लोकपर्यन्तम्)

I. लघुप्रश्नाः- **(1 Mark)**

१. अभिज्ञानशाकुन्तले "अभिज्ञान" शब्दस्य संकेतग्रहः कस्मिन् अस्ति ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমত "অভিজ্ঞান" শব্দৰ সংকেত ক'ত পোৱা যায়?

२.राज्ञः दुष्यन्तस्य पत्नी का अस्ति ?

ৰজা দুষ্যন্তৰ পত্নী কোন আছিল?

३.कण्वशिष्यः कः ?

কণ্বৰ শিষ্য কোন আছিল?

४." सतां हि सन्देहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्तः करणप्रवृत्तयः''- उक्तिरियं कस्यास्ति ?

"সতাং হি সন্দেহপদেষু বস্তুষু প্ৰমাণমন্তঃকৰণপ্ৰবৃত্তয়ঃ" – এই উক্তিটো কাৰ?

५.अभिज्ञानशाकुन्तलस्य सर्वोत्तमः अंकः कः ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমৰ সৰ্বোত্তম অংক কোনটো?

६.दुष्यन्तशकुन्तलयोः विवाहः कीदृशः?

দুষ্যন্ত আৰু শকুন্তলাৰ বিবাহ কেনে ধৰণৰ আছিল?

७.शकुन्तलायै कः शापं ददाति ?

শকুন্তলাক কোনে অভিশাপ দিছিল?

८.अभिज्ञानशाकुन्तले कयोः रसयोरपूर्व-सम्मेलनं विद्यते ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলমত কোন দুটা ৰসৰ অপূৰ্ব সন্মিলন দেখা যায়?

९.गौतमी का आसीत् ?

গৌতমী কোন আছিল?

१०.अभिज्ञानशाकुन्तलम् नाटके कण्वमुनिः कस्मिन् तीर्थे गतवान् ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকত কণ্ব মুনি কোন তীৰ্থলৈ গৈছিল?

११. अभिज्ञानशाकुन्तलम् नाटकस्य चतुर्थाङ्कस्य नाम किम् ?

অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ চতুৰ্থ অংকটোৰ নাম কি?

II. टिप्पणी प्रदेया – **(6 Marks)**

१. अर्थो हि कन्या परकीय एव तामद्य सम्प्रेष्य परिगृहीतुः।
जातो ममायं विशदः प्रकामं प्रत्यर्पितन्यास इवान्तरात्मा ॥

२. यास्यत्यद्य शकुन्तलेति हृदयं संस्पृष्टमुत्कण्ठया
कण्ठः स्तम्भितवाष्पवृत्तिकलुषश्चिन्ताजडं दर्शनम् ।
वैक्लव्यं मम तावदीदृशमिदं स्नेहादरण्यौकसः
पीड्यन्ते गृहिणः कथं न तनयाविश्लेषदुःखैर्नवैः ।।

३. पातुं न प्रथमं व्यवस्यति जलं युष्मास्वपीतेषु या
नादत्ते प्रिय मण्डनापि भवतां स्नेहेन या पल्लवम् ।

आद्ये वः कुसुमप्रसूतिसमये यस्या भवत्युत्सवः
सेयं याति शकुन्तला पतिगृहं सर्वैरनुज्ञायताम् ॥

४. शुश्रूषस्व गुरून्कुरु प्रियसखीवृत्तिं सपत्नीजने
भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मा स्म प्रतीपं गमः ।
भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भाग्येष्वनुत्सेकिनी
यान्त्येवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः॥

५. विचिन्तयन्ती यमनन्यमानसा तपोधनं वेत्सि न मामुपस्थितम् ।
स्मरिष्यति त्वां न स बोधितोऽपि स कथां प्रमत्तः प्रथमं कृतामिव ॥

भावार्थः प्रदेया –

१. बलवदपि शिक्षितानामात्यन्यप्रत्ययं चेत: ।

२. मृगानुसारिणं साक्षातपश्यामीव पिनाकिनम् ।

३. अथवा भवितव्यानां द्वाराणि भवन्ति सर्वत्र ।

४. सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्त:करणप्रवृत्तय: ।

III. दीर्घप्रश्नाः- (10 Marks)

१. महाकविकालिदासस्य रचनाशैली समासेन आलोच्यताम् ।

মহাকবি কালিদাসৰ ৰচনাশৈলীৰ চমু আলোচনা কৰা ।

२. महाकविकालिदासस्य परिचयपुरस्सरम् 'अभिज्ञानशाकुन्तलम्' नाटकस्य चतुर्थाऽङ्कस्य कथावस्तु सरलगिराप्रस्तूयताम् ।

মহাকবি কালিদাসৰ পৰিচয় দি অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ চতুৰ্থ অংকৰ কাহিনীভাগ সৰল ভাষাত উপস্থাপন কৰা ।

३. अभिज्ञानशाकुन्तलमधिकृत्य शकुन्तलायाः चरित्रचित्रणं कुरुत ।

অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ আধাৰত শকুন্তলাৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

৪. अभिज्ञानशाकुन्तलनाटकस्य चतुर्थाऽङ्कस्य वैशिष्ट्यम् आलोच्यताम्।

অভিজ্ঞানশাকুন্তলম নাটকৰ চতুৰ্থ অংকৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰা।

५. 'काव्येषु नाटकं रम्यं तत्र रम्या शकुन्तला ' – तात्पर्यं निरुप्यताम्।

'काव्येषु नाटकं रम्यं तत्र रम्या शकुन्तला '— ইয়াৰ তাৎপৰ্য নিৰূপণ কৰা।

Unit – III

वेणीसंहारे (प्रथम-तृतीयौः अङ्के) प्रश्नाः

I. लघुप्रश्नाः – **(1Mark)**

१.वेणीसंहारनाटकस्य मुख्यरसः कः ? বেণীসংহাৰ নাটকৰ মুখ্য ৰস কি?

२.वेणीसंहारनाटकस्य नायकःकः ?বেণীসংহাৰ নাটকৰ নায়ক কোন?

३.वेणीसंहारनाटके कति अङ्काः सन्ति ?বেণীসংহাৰ নাটকত কিমানটা অংক আছে?

४.वेणीसंहारनाटके पाण्डवानां कञ्चुकेः नाम किम् ?বেণীসংহাৰ নাটকত পাণ্ডৱসকলৰ কঞ্চুকীৰ নাম কি?

५.वेणीसंहारनाटके द्रौपद्याः चेट्याः नाम किम् ?বেণীসংহাৰ নাটকত চেটীৰ নাম কি?

६.नाट्यकार भट्टनारायणः केन उपाधिना विभुषितः ? নাট্যকাৰ ভট্টনাৰায়ণ কি উপাধিৰ দ্বাৰা বিভূষিত?

७.वेणीसंहारनाटकः केन प्रणीतः ? বেণীসংহাৰ নাটক কাৰ দ্বাৰা প্ৰণীত?

८.वेणीसंहारनाटके नान्दीपाठे कति श्लोकाः सन्ति ?বেণীসংহাৰ নাটকৰ নান্দী পাঠত কিমানটা শ্লোক আছে?

९.वेणीसंहारनाटके प्रस्तावनायां सुत्रधारः केन सह संलापं करोति ?বেণীসংহাৰ নাটকৰ প্ৰস্তাৱনাত সূত্ৰধাৰে কাৰ সৈতে সংলাপ কৰিছিল?

१०.वेणीसंहारनाटके का प्रस्तावना प्रयुज्यते ?বেণীসংহাৰ নাটকত কি প্ৰস্তাৱনাৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে?

११.याज्ञसेनी कास्ति? যাজ্ঞসেনী কোন?

१२.' सन्धिं करोतु भवतां नृपतिः पणेन' – अत्र नृपतिः कः ? सन्धिं करोतु भवतां नृपतिः पणेन' – ইয়াত নৃপতি কোন?

१३. दुर्योधनस्य अपरनाम किमस्ति? দুৰ্যোধনৰ অন্য নাম কি?

१४.दुर्योधनस्य पत्न्याःनाम किम् ? দুৰ্যোধনৰ পত্নীৰ নাম কি?

१५.'वन्द्याः खलु गुरवः' इति कस्योक्तिः ? वन्द्याः खलु गुरवः' এইটো কাৰ উক্তি?

१६. वेणीसंहारनाटके तृतीयाङ्के राक्षसस्य नाम किम् ? বেণীসংহাৰ নাটকৰ তৃতীয় অংকত উল্লিখিত ৰাক্ষসৰ নাম কি?

१७.केन जयद्रथवधस्य प्रतिज्ञा कृताऽऽसीत् ? কাৰ দ্বাৰা জয়দ্ৰথ বধৰ প্ৰতিজ্ঞা কৰা হৈছিল?

१८.वेणीसंहारनाटके तृतीयाङ्के राक्षस्याः नाम किम् ? বেণীসংহাৰ নাটকৰ তৃতীয় অংকত উল্লিখিত ৰাক্ষসীৰ নাম কি আছিল?

१९.भीमोक्त रणयज्ञे कर्मोपदेष्टा (आचार्यः) कः ? ভীমোক্ত ৰণ যজ্ঞত কৰ্মোপদেষ্টা কোন?

२०.भीमोक्ते रणयज्ञे दीक्षितः कः ?ভীমোক্ত ৰণ যজ্ঞত দীক্ষিত কোন?

२१.भीमोक्ते रणयज्ञे फलं किम् ?ভীমোক্ত ৰণ যজ্ঞত ফল কি?

२२.'अप्रमत्तसञ्चरणीयानि रिपुबलानि श्रुयन्ते' इति कस्योक्तिः ?'अप्रमत्तसञ्चरणीयानि रिपुबलानि श्रुयन्ते' এইটো কাৰ উক্তি?

२३.सिन्धुराजः कः? সিন্ধুৰাজ কোন?

२४. द्रोणाचार्यस्य पुत्रः कः ? দ্ৰোণাচাৰ্যৰ পুত্ৰ কোন?

II. सप्रसङ्गं व्याख्या कार्या – **(6Marks)**

१. सत्पक्षा मधुरगिरः प्रसाधिताशा मदोद्धतारम्भाः।
निपतन्ति धार्तराष्ट्राः कालवशान्मेदिनीपृष्ठे ॥

२. निर्वाणवैरदहनाः प्रशमादरीणां
नन्दन्तु पाण्डुतनयाः सह माधवेन।
रक्तप्रसाधितभुवः क्षतविग्रहाश्च
स्वस्था भवन्तुकुरुराजसुताः सभृत्याः ॥

३. लाक्षागृहाऽनल-विषान्न-सभाप्रवेशैः
प्राणेषु वित्तनिचयेषु च नः प्रहृत्य।
आकृष्य पाण्डववधूपरिधानकेशान्
स्वस्था भवन्तु मयि जीवति धार्तराष्ट्राः ॥

४. तथाभूतां दृष्ट्वा नृपसदसि पाञ्चालतनयां,
वने व्याधैः सार्धं सुचिरमुषितं वल्कलधरैः।
विराटस्याऽऽवासे स्थितमनुचितारम्भनिभृतं,
गुरुः खेदं खिन्ने मयि भजति ! नाद्यापि कुरुषु ॥

५. यद्वैद्युतमिव ज्योतिरार्ये कुद्धेऽद्य सम्भृतम्।
तत्प्रावृडिव कृष्णेयं नूनं संवर्द्धयिष्यति ॥

६. मथ्नामि कौरवशतं समरे न कोपाद्
दुःशासनस्य रुधिरं न पिबाम्युरस्तः।
सञ्चूर्णयामि गदया न सुयोधनोरू
सन्धि करोतु भवतां नृपतिः पणेन ॥

७. कौरव्यवंशदावेऽस्मिन्क एष शलभायते ।
मुक्तवेणीं स्पृशन्नेनां कृष्णां धूमशिखामिव ॥

८. स्त्रीणां हि साहचर्याद्भवन्ति चेतांसि भर्तृसदृशानि।

मधुराऽपि हि मूर्च्छयते विषविटपिसमाश्रिता वल्ली ॥

९. अश्वत्थामा हत' इति पृथासूनुना स्पष्टमुक्त्वा
स्वैरं शेषे 'गज' इति किल व्याहृतं सत्यवाचा ।
तच्छ्रुत्वाऽसौ दयिततनयः प्रत्ययात्तस्य राज्ञः
शस्त्राण्याजौ नयनसलिलं चापि तुल्यं मुमोच ॥

१० .धिक्सानुजं कुरुपतिं धिगजातशत्रुं
धिग्भूपतीन्विफलशस्त्रभृतो धिगस्मान् ।
केशग्रहः खलु तदा द्रुपदात्मजाया
द्रोणस्य चाद्य लिखितैरिव वीक्षितो यैः ॥

टिप्पणी प्रदेया –

भट्टनारायणः, वेणीसंहारः ।

दीर्घप्रश्नाः – **(10 Marks)**

१. भट्टनारायणस्य परिचयं प्रदाय वेणीसंहारस्य नामकरणतात्पर्यं विविच्यताम् । ভট্টনাৰায়ণৰ পৰিচয় প্ৰদান কৰি বেণীসংহাৰৰ নামাকৰণৰ তাৎপৰ্য বিচাৰ কৰা৷

२. वेणीसंहारनाटकस्य नायकः क इति सयुक्तिकं विचार्यताम् ।বেণীসংহাৰ নাটকৰ নায়ক কোন এইটো যুক্তি সহকাৰে বিচাৰ কৰা৷

३. वेणीसंहारनाटकस्य कथावस्तु समासेन उपस्थाप्यताम् ।বেণীসংহাৰ নাটকৰ কথাবস্তু উপস্থাপন কৰা৷

४. वेणीसंहारनाटकस्य प्रथमाङ्कस्य कथासारः समुपस्थाप्यताम् ।বেণীসংহাৰ নাটকৰ প্ৰথম অংকৰ কথাবস্তু উপস্থাপন কৰা৷

५. वेणीसंहारनाटकस्य तृतीयाङ्कस्य कथासारः समुपस्थाप्यताम् ।বেণীসংহাৰ নাটকৰ তৃতীয় অংকৰ কথাবস্তু উপস্থাপন কৰা৷

৬. वेणीसंहारनाटकमाश्रित्य भीमस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।বেণীসংহাৰ নাটকক আশ্ৰয় কৰি ভীমৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

৭. वेणीसंहारनाटकमाश्रित्य द्रौपद्याः चरित्रचित्रणं कुरुत।বেণীসংহাৰ নাটকক আশ্ৰয় কৰি দ্ৰৌপদীৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

৮. वेणीसंहारनाटकमाश्रित्य दुर्योधनस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।বেণীসংহাৰ নাটকক আশ্ৰয় কৰি দুৰ্যোধনৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

৯. वेणीसंहारनाटकमाश्रित्य युधिष्ठिरस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।বেণীসংহাৰ নাটকক আশ্ৰয় কৰি যুধিষ্ঠিৰৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

১০. नाटकरूपेण वेणीसंहारस्य वैशिष्ट्यानि समालोच्यन्ताम्।নাটক ৰূপে বেণীসংহাৰৰ বৈশিষ্ট্য সমূহ সমালোচনা কৰা।

১১. भट्टनारायणस्य नाट्यकौशलं वेणीसंहारनाटकमवलम्य समालोच्यताम्।ভট্টনাৰায়ণৰ নাট্য কৌশল বেণীসংহাৰ নাটকক অবলম্বন কৰি সমালোচনা কৰা।

১২. 'वेणीसंहारनाटके रसः' इति विषयमधिकृत्य एको लेखः प्रस्तोतव्यः। वेणीसंहारनाटके रसः'এই বিষয়টোক আধাৰ কৰি এটা লেখ প্ৰস্তুত কৰা।

১৩. वेणीसंहारनाटके नायिकारूपेण द्रौपद्याः चरितचित्रणं कुरुत।

বেণীসংহাৰ নাটকৰ নায়িকা হিচাপে দ্ৰৌপদীৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

১৪. वेणीसंहारनाटकमाश्रित्य भानुमत्याः चरित्रचित्रणं कुरुत। বেণীসংহাৰ নাটকক আশ্ৰয় কৰি ভানুমতীৰ চৰিত্ৰ চিত্ৰণ কৰা।

১৫. भट्टनारायणस्य शैल्याः वैशिष्ट्यं वेणीसंहारनाटकमवलम्ब्य प्रतिपादयत।

ভট্টনাৰায়ণৰ শৈলীৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ বেণীসংহাৰ নাটকৰ আধাৰত প্ৰতিপাদন কৰা।

DEPARTMENT OF SANSKRIT SAHITYA

PROGRAMME: FYUGP

SEMESTER: VI SEMSETER

SL NO	QUESTION
	SHORT QUESTION
1	मृच्छकटिकस्य रचयिता कः
2	मृच्छकटिकस्य कीदृशी रचना अस्ति
3	प्रकरणस्य किं लक्षणम्
4	रूपकस्य कति भेदाः
5	प्रकरणस्य नायकः कीदृशः भवति
6	नायकस्य सामान्य लक्षणं लिखत
7	नायकः कतिविधा भवति

7	
8	मृच्छकटिके नायकः कः
9	मृच्छकटिकस्य मुख्यरसः कः
10	मृच्छकटिकस्य कथावस्तुः कीदृशः
11	मृच्छकटिकस्य नायिका का
12	वसन्तसेना कीदृशी नायिका
13	मृच्छकटिकस्य प्रतिनायकः कः
14	शर्विलकः कोहस्ति
15	मृच्छकटिके विदूषकस्य नाम किम्

16	मृच्छकटिके धूता कास्ति
17	मदनिका कास्ति
18	मृच्छकटिके रदनिका कास्ति
19	चारुदत्तस्य पुत्रस्य नाम किम्
20	कस्य गृहं शून्यम्
21	कस्य सर्वं शून्यम्
22	नारी कुत्र गृह्यते
23	मृच्छकटिकस्य प्रथमाङ्कस्य नाम किम्
24	मृच्छकटिके कति अङ्का प्राप्यते
25	चैरकर्मं कः प्रशंसति मृच्छकटिके
26	कस्य कृतिरियं रत्नावली नाटिका
27	श्रीहर्षस्य स्थितिकालः कः
28	श्रीहर्षस्य कुत्रस्याधिपतिः आसीत् ।
29	श्रीहर्षस्य पितुः नाम किमासीत्

30	श्रीहर्षस्य मातुः नाम किमासीत्
31	श्रीहर्षस्य नाम किम्
32	श्रीहर्षस्य अनुजा का
33	वाणभट्टः कस्य सभासदासीत्
34	श्रीहर्षस्य कति रचना प्राप्यते
35	रत्नावल्यां कति अङ्का सन्ति
36	रत्नावल्यां प्रधानोरसो रसः किम्
37	राजा उदयनः कस्यामासक्तमासीत्
38	वासवदत्ता सागरिकायः किं दण्डयति
39	रत्नावली वासवदत्ताया आसीत्
40	राज्ञः उदयनस्य विदूषखः कः
41	उदयनस्य सेनापतेः नाम किम्
42	रत्नावलीनाटिकाया सूत्रधारः कः
43	राज्ञः उदयनस्य प्रधानोहमात्य कः
44	रत्नावलीटीकायां प्रयुक्ताया भाषा का
45	रुमण्वान् कः आसीत्
46	रत्नावली कस्य पुत्री आसीत्

47	सागरिकाया प्रति कः पाणिग्रहणं भवति
48	सागरिकाया शब्दस्यार्थ किम्
49	रत्नावली शब्दस्यार्थ किम्
50	श्रीहर्षस्य विरचितस्य नाटिकाया नाम किम्
1	पर्यङ्कग्रन्थिबन्धद्विगुणितभुजगाश्लेषसंवीतजानो, रन्तःप्राणावरोधव्युरतसकलज्ञानरुद्धेन्द्रियस्य। आत्मन्यात्मात्मानमेव व्यपगतकरणं पश्यतस्तत्त
2	पातु वो नीलकण्ठस्य कण्ठः श्यामाम्बुदोपमः। गौरीभुजलता यत्र विद्युल्लेखेव राजते ॥
3	द्विरदेन्द्रगतिश्चकोरनेत्रः परिपूर्णेन्दुमुखः सुविग्रहश्च। द्विजमुखतमः कविर्बभूव प्रथितः शूद्रक इत्यगाधसत्त्वः ॥
	ऋग्वेदं सामवेदं गणितमथ कलां वैशिकीं हस्तिशिक्षां, ज्ञात्वा शर्व्वप्रसादाद् व्यपगततिमिरे चक्षुषी चोपलभ्य। राजानं वीक्ष्य पुत्रं परमसमुदयेनाश्वं
	अवन्तिपुर्यां द्विजसार्थवाहो युवा दरिद्रः किल चारुदत्तः। गुणानुरक्ता गणिका च यस्य वसन्तशोभेव वसनासेना ॥
6	शून्यमपुत्रस्य गृहं चिरशून्यं नास्ति यस्य सन्मित्रम्। मूर्खस्य दिशः शून्या सर्व्वं शून्यं दरिद्रस्य ॥
	यासां बलिः सपदि मद् गृहदेहलीनां हंसैश्च सारसगणैश्च विलुप्तपूर्वः। तास्तेव सम्प्रति विरूढतृणाङ्कुरासु, बीजाञ्जलिः पतति कीटमुखावलीढः
8	सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते घनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम्। सुखात् तु यो याति नरो दरिद्रतां धृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥
9	एवतु मां दहति यद् गृहमस्यदीयं क्षीणार्थमित्यतिथयः परिवर्जयन्ति। संशुष्कसान्द्रमदलेखमिव भ्रमन्तः कालेत्यये मधुकराः करिणः कपोलम् ॥
10	सत्यं न मे विभवनाशकृतास्ति चिन्ता, भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति यान्ति। एतत्तु मां दहति नष्टधनाश्रयस्य, यत् सौहृदादपि जनाः शिथिलीभव
11	निवासश्चिन्तयाः परपरिभवो वैरमपरं जुगुप्सा मित्राणां स्वजनजनविद्वेषकरणम्। वनं गन्तु बुद्धिर्भवति च कलपात् परिभवो, हृदिस्थिः शोकाग्निर्न
12	तपसा मनसा वाग्भिः पूजिता बलिकर्म्मभिः। तुष्यन्ति शमिनां नित्यं देवताः किं विचारितैः ॥
13	किं त्वं भयेन परिवर्तितसौकुमार्या, नृत्यप्रयोगविशदौ चरणौ क्षिपन्ती। उद्विग्नचञ्चलकटाक्षविसृष्टदृष्टि- र्व्याधानुसारचकिता हरिणीव यासि ॥
14	किं यासि बालकदलीव विकम्पमाना, रक्तांशुकं पवनलोलदशं वहन्ती। रक्तोत्पलप्रकरकुड्मलमुत्सृजन्ती टङ्कैर्मनःशिलगुहेव विदार्यमाणा ॥
15	किं त्वं पदैर्मम पदानि विशेषयन्ती, व्यालीव यासि पतगेन्द्रभयाभिभूता। वेगादहं प्रविसृतः पवनः निरुन्ध्यां त्वन्निग्रहे तु वरगात्रि ! न मे प्रयत्नः ॥

16	तरुणजनसहायश्चिन्त्यतां वेशवासो विगणय गणिका त्वं मार्गजाता लतेव। वहसि हि धनहार्य्यं पण्यभूतं शरीरं सममुपचर भद्रे ! सुप्रियं चाप्रिञ्च।
	लिम्पतीव तमोहङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः। असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्विफलतां गता॥
18	आलाने गृह्यते हस्ती बाजी वल्गासु गृह्यते। हृदये गृह्यते नारी यदिदं नास्ति गम्यताम्॥
19	यया मे जनितः कामः क्षीणे विभवविस्तरे। क्रोधः कुपुरुषस्येव स्वगात्रेष्वेव सीदति॥
20	राजमार्गो हि शून्योहयं रक्षिणः सञ्चरति च। वञ्चना परिहर्त्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी॥
21	पादाग्रन्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नम्रतां, शम्भोः सस्पृहलोचनत्रयपथं यान्त्या तदाराधने। ह्लीमत्या शिरसीहितः सपुलकस्वेदोद्गमोत्कम्पया,
22	औत्सुक्येन कृतत्वरा सहत्वरा सहभुवा आवर्तमाना ह्लिया, तैस्तैर्बन्धुवधूजनस्य वचनैर्नीताभिमुखं पुनः। दृष्ट्वाग्रे वरमात्तसाध्वसरसा गौरी नवे स
23	क्रोधेद्वैर्दृष्टिपातैस्त्रिभिरूपशमिता वह्नयोहमि त्रयोहपि, त्रासार्ता ऋत्विजोहधरश्चपलगहतोष्णीषपट्टाः पतन्ति। दक्षः स्तौत्यस्य पत्नी विलपति करुण
24	द्वीपादन्यस्मादपि मध्यादपि जलनिधेर्दिशोहप्यन्तात्। आनीय झटिति घटयति विधिरभिमतमभिमुखीभूतः॥
25	प्रारम्भेहस्मिन् स्वामिनो वृद्धिहेतो, दैवेनेत्थं दत्तहस्तावलम्बे। सिद्धेर्भ्रान्तिर्नास्ति सत्यं तथापि, स्वेच्छाचारी भीत एवास्मि भर्तुः॥
26	कीर्णैः पिष्टातकौधैः कृतदिवसमुखैः कुङ्कुमक्षोदगौरै- र्हेमालङ्कारभाभिर्भरनमितशिखैः शेखरैः कैङ्किरातैः। एषा वेषाभिलक्ष्यस्वविभवविजित
27	धरायन्त्रविमुक्तसन्ततपयःपुरप्लुते सर्वतः, सद्यः सान्द्रविमर्दकर्दमकृतक्रीडे क्षणं प्राङ्गणे। उद्दामप्रमदाकपोलनिपतत्सिन्दूररागारूणैः, सैन्दूरीक्रिय
28	स्त्रस्तः स्त्रग्दामशोभां त्यजति विरचितामाकुलः केशपाशः, क्षीबायां नुपुरौ च द्विगुणतरमिमौ क्रन्दतः पादलग्नौ। व्यस्तः कम्पानुबन्धादनवरतमुरो
29	उद्यद्विद्रुमकान्तिभिः किसलयैस्ताम्रां त्विषं बिभ्रतो, भृङ्गालीविरुतैः कलैरविशदव्याहारलीलाभृतः। घूर्णन्तो मलयानिलाहतिचलैः शाखासमूहैर्म
30	वाणाः पञ्च मनोभवस्य नियतास्तेषामसङ्गख्यो जनः, प्रायोहस्मद्विध एव लक्ष्य इति यल्लोके प्रसिद्धिं गतम्। दुष्टं तत्त्वयि विप्रतीपमधुना यस्मा
1	संस्कृतसाहित्ये शूद्रकस्य स्थानं निर्धारियत।
2	मृच्छकटिकं नाटकमस्ति प्रकरणं वेति सयुक्तिकं विवेचयत्।

3	किं नाम मृच्छकटिकप्रकरणस्य वैशिष्ठम्
4	मृच्छकटिकप्रकरणस्य नामकरणसोद्देश्यं सविस्तरं प्रतिपादयत।
5	मृच्छकटिकं रूपकप्रकरणं राष्ट्रस्य समाजस्य चोत्कृष्टं निदर्शनमिति सप्रमाणं निर्दिश्यताम्।
6	मृच्छकटिकप्रकरणस्य रस-नायकादिविचारः क्रियताम्।
7	चारुदत्तस्य चरित्रचारुत्वं चर्चयत्।
8	वसन्तसेनाया चरित्रचित्रणं कुरुत।
9	शकारस्य चरित्रचित्रणं लिखत।
10	मृच्छकटिकस्य कथा संक्षेपे लेखा।
11	श्रीहर्षस्य व्यक्तित्वं कर्तृत्वं च निपुणं निभालयन्तु।
12	रत्नावल्याः प्रथमाङ्कस्य कथावस्तु लिखत।
13	रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य उदयनस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।

13	
14	रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य रत्नावल्याश्चरित्रचित्रणं कुरुत।
15	रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य यौगन्धरायणस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।
16	रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य वासवदत्तायाश्चरित्रचित्रणं कुरुत।
17	रत्नावलीनाटिकाया तृतीयाङ्कस्य सारांश लिखत।
18	रत्नावलीनाटिका प्रथम-तृतीयोः अङ्कद्वयो विषयो लिख्यताम्।
19	रत्नावलीनाटिकामाश्रित्य वसन्तकस्य चरित्रचित्रणं कुरुत।
20	मृच्छकटिकस्य प्रकरणस्य प्रतिपाद्यविषयः संक्षेपे लेखा।
21	मृच्छकटिकस्य नामकरणस्य सार्थकता किम्।
22	मृच्छकटिकस्य अभ्यन्तरे वर्णितं तत्कालीनयुगस्य सामाजिकस्थितिः वर्णयताम्।
23	मृच्छकटिकस्य समाजव्यवस्था लिखत ।
24	मृच्छकटिकस्य रोहसेनस्य सम्पर्के आलोच्यताम् ।
25	मृच्छकटिकस्य वर्तमानकालीन सन्देशः वर्णयताम् ।

वदृष्ट्या, शम्भोर्वः पातु शून्यक्षणघटितलयब्रह्मलग्नः समाधिः ॥

मेधेन चेष्ट्वा, लब्ध्वा चायुः शताब्दंदशदिनसहि

॥

न्ति ॥
च दहति सन्तापयति च ॥

।

विश्लिष्यन्कुसुमाञ्जलिर्गिरिजया क्षिप्तोहन्तरे पातु वः ॥

ङ्गम्, संरोहत्पुलका हरेण हसता श्लिष्टा शिवायास्तु वः ॥

ां विद्रुतं चापि देवैः, शंसन्नित्यात्तहासो मखमथनविधौ पातु देव्यै शिवो वः ॥

ाशेषवित्तेशकोशा, कौशाम्बीशातकुम्भद्रवखचितजनेवैकपीता विभाति ॥

ते जनेन चरणन्यासैः पुरः कुट्टिमम् ॥

हन्ति हारोहयमस्याः क्रीडन्त्याः पीडयेव स्तनभरविनमन्मध्यभङ्गानपेक्षम् ॥

ांहु- र्भान्ति प्राप्य मधुप्रसङ्गमधुना मत्ता इवामी द्रुमाः ॥

दसङ्गख्यैरयं, विद्धः कामिजनः शरैरशरणो नीतस्त्वया पञ्चताम् ॥